

riittävästi tukevuutta myöhempiä, ehkä tarkemmin johonkin erityiskysymykseen porautuvia tutkimuksia varten. Uskoisin että semioottis-hermeneuttisin välinein luurangolle saataisiin hieman lihaa ympärille ja ripauksella genreteoriaa vielä sopiva rusketus pintaan.

Numeraalista arviointia

Koska kirjoitelmani pitäisi olla esittelyn lisäksi myös kritiikki, arvioin tutkimusta vielä viidellä mittarilla, joista kustakin voi saada pisteitä nolasta kolmeen:

Esitystapa: Kirjan kieli on sujuvaa ja elävää mutta abstraktia. Teoreettisten yleistysten sitomisessa lehden konkreettiana on toivomisen varaa. Juttuesimerkit havainnollistavat hyvin. Graafiset esityksetkin ovat selkeitä, mutta niiden perustana olevien analyysien mutkikkouden takia ne ovat usein vaikeasti ymmärrettäviä. Kirjan jäsentely on johdonmukainen. Useiden samantapaisia asioita hieman eri tavoin mitaavien analyysien seuraaminen käy lukijalle kuitenkin rasakaaksi. 1 piste.

Innovatiivisuus: Tutkimuksen asetelma on erittäin omaperäinen ja kehitetyt tutkimusmenetelmät kekseliäitä. Täydet 3 pistettä.

Metodien toimivuus: Tutkimuksen metodit osuvat hyvin tutkimustehtävään. Lisäksi osa niistä vaikuttaa käyttökelpoiselta hieman eri tavoin suuntautuneisiin tutkimuksiinkin. Tutkimustehtävän rajauksen vuoksi metodit kuvaavat kuitenkin pelkkää vuorovaikutuksen sosiologisesti määriteltyä muotoa ja niiden pätevyysalue jää tämän vuoksi kapeaksi. 1,5 pistettä.

Kriittikin pätevyys: Tutkimus esittää lukuisten mittareiden nojalla kritiikkiä HS:n suorituksesta vuorovaikutuksen välittäjänä. Lehden suorituksen arvioinnin vaikeuden vuoksi on piste annettava jo siitä, että arvioita ylipäättään pystytään esittämään. Tutkimustehtävän rajauksen kapeuden vuoksi tulosten yleistäminen lehden kokonaissuorituksen arviointiksi on uskaliaasta. Tutkimus ei saa vakuuttu-

neeksi siitä, että lehti olisi nykyistä parempi, jos kaikki mittarit toisivat täydet pisteet. Otetaan puoli pistettä pois. Jää 0,5 pistettä.

Tutkimustulokset: Tutkimus esittää uudenlaisen kuvauksen toimijoiden vuorovaikutuskuvioista HS:n sivuilla. Lehti osoittautui toimijoita lähentävän yleisen edun näkökulman suosijaksi ja muuten asioita sivusta seuraavaksi. Tutkimus kartoittaa myös perusteellisesti HS-yhteiskunnan 'alueen' ja 'väestön'. Kaiken kaikkiaan tuloksena on tukeva kuvaus HS-yhteiskunnan vuorovaikutuksellisesta luurangosta. Liha jäi puuttumaan, mutta rajaus oli tehtävän mittavuuden vuoksi välttämätön. Tulosten abstraktius ja sitoutuneisuus lehden ja lukijoiden käytännöistä vieraisiin teoreettisiin lähtökohtiin heikentävät kuitenkin suoritusta. 1,5 pistettä.

Näillä viidellä mittarilla mitattuna Pietilän ja Sondermannin tutkimus saavuutti 7,5 pistettä maksimaalisesta 15:stä eli se täytti tehtävänsä sanomalehden yhteiskunnan tutkimuksena 50-prosenttisesti. Sanoma Oy:n tuotteissa hyvä luku, mutta onko se hyvä luku yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen tuotteissa?

Esa Reunanen

Systemaattinen ylistyslaulu kurittomuudelle

FISKE, John. *Power Plays, Power works*. London, Verso 1993. 312 s.

John Fiskin uusin kirja aikaa 1990-luvun kodittomien asuntolasta ja päättyy 1700-luvun orjalaivan ruumaan, jossa kylki

kyljessä kyhöttäviä mustia rahdataan Amerikkaan. Välillä Fiske vaeltaa yhdysvaltalaisen kulttuurin 'korkeilla' ja 'matalammilla' poluilla erittelemässä vallan ja vastarinnan ilmenemismuotoja yhä monimuotoisemmaksi käyvässä jälki-kapitalismin laboratoriossa. Teoksessa vuorottelevat tarkkanäköiset erittelyt vallan tekniikoiden tehokkuudesta ja oivaltavat tulkinnat ihmisten käyttämistä hanttiin panemisen muodoista.

Power Plays, Power Works on pitkä ja perusteellinen ylistyslaulu erilaisille arkipäivän vastarinnan mekanismeille, joiden avulla vallattomat selviävät valtaapitävien otteesta ja otteesta. Tavaltaan kirja on myös nurinkurinen: se yrittää saada selvää, systematisoida, järjestää ja yleistää vallattomuuden arkipäivää — samalla sen vihaisin kärki on suunnattu juuri sellaisia yhteiskunnallisia voimia vastaan, jotka yleensä järjestyksen puuhiin ja vaatimuksiin ryhtyvät.

Myöntymisen yhteiskuntaan

Kurittomuuden haltuunottoyritystä voi tietysti tulkita kuin piru raamattua ja kysyä, eikö erilaisten vastarinnan ja välttelyn mekanismien ylöskirjaaminen ole hiukan arveluttavaa, aseiden antamista 'systeemin' käsiin. Työhönsä rakentamansa ristiriidan Fiske kohtaa sanomalla, että järjestelmän oman edun mukaista on nöyrytyä hieman niiden edessä, jotka se on niin perusteellisesti alistanut. Ilman tätä — ja ehkä joka tapauksessa — edessä on dramaattisia, väkivaltaisia muutoksia.

Power Plays, Power Works piirtää kuvan jälkikapitalistisista yhteiskunnista, jotka ovat — Yhdysvallat etunenässä — siirtyneet aikaan, jolloin ylhäältä alaspäin suunnattu, yhteisiä tavoitteita esitellyt ja propagoinut yhteiskunnallinen vallankäyttö on jäämässä historiaan. Aika on ajanut ohi yhteiskunnallista *konsensusta* hokeneen poliittisen mallin. Nykyisen sukupuolisouden, rodun, uskonnon, tulotason, koulutuksen, sosiaalisen taustan jne. ristitilussa ihmiset ovat milloin mi-

täkin. Puhe yhteisestä yhteiskunnasta ja yhteisistä tavoitteista on käynyt mahdolliseksi.

Fisken näkemyksen mukaan meidän on murroksen aika. Valtaapitävät pyrkivät yhä johtamaan yhteiskuntaa konsensusmallin avulla, mutta heidän (meidän) pitäisi ottaa oppia niistä vastarinnan muodoista, joita monikulttuurinen todellisuus koko ajan tuottaa lisää. Valtablokin 'imperialisoiva', yhdenmukaistava ja ylhäältä alas suuntautuva valta ei enää kauaa onnistu pitämään kulttuurien kirjoa ja vastarintaa kurissa.

Power Plays, Power Works povaa uuden, *myöntymisen* yhteiskunnan tuloa konsensusmallin tilalle. Myöntymisen yhteiskunnassa vallankäyttö ei perustu pysyviin sosiaalisiin kategorioihin, kuten luokkiin, vaan alati vaihtuviin, hetkellisiin, paikallisiin ja vain tiettyihin asioihin liittyviin liittoutumiin. Myöntymisessä vallankäytön molemmat osapuolet antavat tilaa toisilleen, mutta niiden intressit eivät sulaudu kompromissiin, vaan kamppailu jatkuu pian taas toisaalla, toisena hetkenä, toisen asian ympärillä. Silloin myös rintamalinjat saattavat olla tyystin toiset.

Murroksen kuvaamisessa ja mieltämisessä on Fisken kulttuurianalyysien mieli ja tarkoitus. Yhteiskunnan on ymmärrettävä siinä itsessään tapahtunut muutos. Vain tämän tajuaminen johtaa siihen, että valta siirtyy suhteellisen rauhanomaisesti uusiin käsiin, Fiske ajattelee. Ja sitäpaitsi, vallan siirtyminen uudelle, monimuotoisemmalle järjestykselle on *oikein*.

Fiske kulkee siis 'kansan' parissa ikäänkuin kysymässä neuvoa. Kun Elvis-imitaattoria ilta toisensa jälkeen katsomaan tulevat perheenäidit tanssivat keskenään, näkee Fiske tässä sellaista *yhteisyyden* kokemusta, josta pitäisi ottaa oppiksi. Ihmiset ottavat nytjeksityn kulttuurituotteen ja rakentavan sen avulla oman tilansa, lokaalin, jossa heillä on valta määrittellä pelin säännöt.

Dikotomioiden dynamiikkaa

Fisken ajatusvälineet ovat selkeät ja kirkkaat tuomien melko yksinkertaiset. Yhtäällä on valtablokki, joka yrittää 'ylhäältä alaspäin' hallita ihmisiä, 'yksilöidä' heidät eroon muista, vähätellä heidän omaa tietouttaan elämästään, yhdenmukaistaa heidän arvioimisensa kriteerit. Valtablokin asema on turvattu pysyvillä rakenteilla, 'asemilla' ja instituutioilla, joiden läpi ihmiset joutuvat kulkemaan ja joissa heidät määritellään ja arvioidaan vallan asettamien kriteerien. Valtablokin valta on imperialisoivaa, se yrittää tunteutua määrittelemään ihmisiä.

Toisaalla ovat sitten ihmiset, joiden vastarinta on 'alhaalta ylöspäin' kumpuaava, jotka yrittävät käytettävissä olevin keinoin hallita oman elämänsä, joilla omat tiedon hierarkiansa, omat kokemuksensa, joiden arvoa he yrittävät varjella. Ihmisten asema on turvaton, heidän toimivaltansa on vain ohimenevää ja hetkellistä, se toteutuu 'lokaaleissa', joita ihmiset synnyttävät sinne, minne imperialisoivan vallan ote ei totaalisesti ylety. Ihmisten vastarinta, tai heidän 'heikko' valtansa ei yritä alistaa muita, se pyrkii vain lisäämään itsemääräämisen aluetta, säilyttämään sen.

Fisken tapa asettaa vastakkain *rakenne* (structure) ja sen vertikaalinen valta sekä *yhteisyys* (communitas) muistuttaa aika lailla 1980-luvulla paljon siteerattua länsiberiiniläistä (Projekt-Ideologi-Theorie) W.F. Haugin jäsenyyttä ideologisten ja kulttuuristen käytäntöjen eroista. Eri asia tietysti on, olisiko Haug sitä mieltä, että Elvikseen rakastuneen perheenäidin ihastuksestaan saama kimmoke erota miehestään olisi merkki horisontaalisesta yhteiskunnallistumisesta ja sen tuomasta toimintakyvystä.

Perin dikotomisesta ensivaikutelmasta huolimatta Fisken kuva vallan dynamiikasta ei kuitenkaan ole aivan yksinkertainen. Todellisissa tilanteissa kahden ääripään voimat vaikuttavat yhtä aikaa. Kun Nancy Reagan turvautuu astrolo-

giaan estääkseen miehensä salamurhayritysten toistumisen, hänen tapansa julkisesti tunnustaa tieteen väheksymää tiedon muotoa on tavallaan liittoutumista kaikkien niiden ihmisten kanssa, joille astrologia ja numerologia ovat *omalla kohdalla* relevantteja tietämisen ja enustamisen muotoja.

Tai kun mustien radioasema etsii yhteiskuntakritikilleen kaikupohjaa antisemitismistä, Fiske nimittää tätä 'heikkosi' rasismiksi, joka on luonteeltaan vain taktista. Tällainenkin rasismi on toki rasismia, mutta niin kauan kuin sitä harjoittavat ovat alistetussa asemassa, rasismi toimii enemmänkin heidän omaa toimivaltansa puolustavana kuin varsinaisesti muita alistamaan pyrkivänä ilmiönä. Niin kauan on myös kyse 'heikosta', taktisesta vallasta, joka on hyväksyttävämpää.

Niin nurinkurista kuin se onkin, on tällainen rasismi Fisken mielestä hyväksyttävää matkalla myöntymisen yhteiskuntaan, se voi olla askel eteenpäin. Mutta kun mustat saavat lisää valtaa, tämä antisemitismi saa yhä enemmän imperialisoivan vallan piirteitä. Myös tämän pisteen tunnistaminen on tärkeää, Fiske muistuttaa.

Ruomillistuvat merkitykset

Fisken teoreettiset juuret ovat tunnetusti semiotiikassa, etenkin sen eurooppalaisemmassa perinteessä, jonka perustan Saussuren ajattelaa laskeneen. Aiemmin Fiske on kiivaasti argumentoinut myös sen puolesta, että saussurelainen perinne on sittenkin paremmin kykenevä tarttumaan kiinnostaviin kysymyksiin kuin (hänen mielestään) psykologisoivampi yhdysvaltalainen, Peircestä alkava semiotiikan perinne.

Uusikaan kirja ei tuota esiin nostetun teoreettisen taustan suhteen suuria yllätyksiä. Fiske ammentaa nykyään varsin tutuista lähteistä: Gramsci, Foucault, Bahtin, Bourdieu ja De Certeaux saavat kukin kantaa kortensa Fisken kekkoon. Kukaan näistä ei saa täydellistä armoa,

mutta sopivassa suhteessa sekoitellen löytyy Fiskeä miellyttävä rakennelma.

Aiemmin hyvinkin 'tekstuaalista' semioitiikkaa harjoittanut Fiske on kulkenut muun kulttuuritutkimuksen mukana yhä kauemmas itse teksteistä. Tuoreessa kirjassa merkitykset pakenevat teksteistä, genreistä ja muista merkijärjestelmään kytkeytyvistä systeemeistä yhä useammin siihen hetkeen, jolla ihmiset ja tekstit kohtaavat. Fiske venyttää diskurssin käsitteen yhä kauemmas itse teksteistä ja hämärtää materiaalsen todellisuuden ja diskurssien välisen rajanvedon äärimilleen.

Diskursseilla on aina materiaallinen aspektinsa, sanoo Fiske. Merkitykset muodostuvat käytännön tilanteissa. Niinpä semioottisesti virittynyt tulkinta on ulotettava aina todellisiin tilanteisiin. Urheilustadion on Fisksen tulkinnan mukaan itse asiassa nurinkäännetty Benthamin/Foucault'n *panopticon* — penkkiurheilija nauttii juuri siitä, että normaali vallan asetelma on kääntynyt nurin, hänestä itsestään on tehty tarkkailija. Jääkiekkosankarien kuvia keräävät fanit kontrolloivat tähtiä samaan tapaan kuin valtablokki kontrolloi ja määrittelee heitä heidän henkilöillisyyssapereissaan. Sankaritkin tiivistyvät numeroiksi: pituuksiksi ja tehtyjen maalien lukumääriksi, sankareilla vaihtoarvoa korttien keräilijöille jne.

Fisksen mukaan on siis vain 'himpun verran' liioittelua sanoa, että diskurssit tuottavat todellisuuden. Todellisuuden olemasso-olon — diskursseista riippumattoman — tunnustamisen tärkeys on siinä, että asiat voidaan aina pukea diskursseiksi myös toisin.

Fiske yrittää seurata tätä periaatetta tallentamalla ja tarkastelemalla erilaisten merkitysten syntyä äärimmäisen kontekstuaalisesti. Kun kodittomat miehet asuntolassa (fyysisesti sijoitettuna, eristettyinä ja määriteltynä) lopettavat *Die Hard*n katsomisen kohtaan, jossa roistoilla vielä menee hyvin, he luovat omat lokaalinsa, hetken ja tilan, jossa merkitykset kääntyvät heidän edukseen.

Vaeltaessaan merkityksen perässä teksteistä asuntoloihin, kaduille, olohuoneisiin ja yksittäisten ihmisten nautintoihin Fiske näyttää koko ajan etäännyvän omista semioottisista lähtökohdistaan ja lähestyvän pragmatistisempaa merkitys- ja totuusteoriaa. Äärimmillään tämä konkreettisuuden kaipuu johtaa Fisksen etsimään ihmisten kykyä ja halua kontrolloida omaa ruumistaan.

Foucault'n innoittamana Fiske puhuikin paljon juuri ruumiista. Ruumis on hänelle positiivisen yksilöllisyyden, autenttisen kokemuksen jne. maastoa, jonka merkitys on opittava ymmärtämään. Ruumiillisuuden kautta Fiske myös haluaa palauttaa yksilöllisyyden kriittisen teorian omaan arsenaaliin.

Yksi marxilaisen kritiikin keskeisiä virheitä on Fisksen mielestä ollut yksilöllisyyden unohtaminen tai leimaaminen puhtaasti porvarilliseksi hapatukseksi. Tämä on virhe, koska se sanoo, että yksilöllisyys ja siitä nauttiminen olisivat jotenkin väärää tietoisuutta. Kun yksilöllinen näin julistetaan poliittisesti mitättömäksi — tai vielä pahempaa — irroitetaan ihmisten autenttiset kokemukset ja arkipäiväinen elämä poliitikasta.

'Heikko' valta?

Power Plays, Power Works on kiehtovaa luettavaa. Teoreettiset kehittelyt valaistuvat aina konkreettisilla, erityisillä esimerkeillä, joihin Fiske palaa kerta toisensa jälkeen, aina hiukan uudesta näkökulmasta. Yhdysvaltalaisuudestaan huolimatta useimmat esimerkit ovat tuttuja, eikä teoreettisten ideoiden soveltaminen tai siirtäminen meikäläiseenkin ympäristöön tuota ylittämätöntä päänvaivaa.

Jatkuvaa päänvaivaa sen sijaan tuottaa kysymys siitä, miten 'heikkoa' valtaa vielä voi vallaksi nimittää. Fiskelle 1700-luvun orjalaivan mustien kukistetut kapinat, joidenkin orjien pakeneminen laidan yli heittäytymällä tai toisten pakeneminen 'hysteriaan' ja järjettömyyteen ovat kaikki todisteita siitä, että mikään imperialisoiva vallakoneisto tai diskurssi, ei edes or-

jalaiva, pysty kokonaan tukahduttamaan vastarintaa.

Heikko valta todistaa tässä Fiskelle sen, ettei se koskaan häviä, ja että pitkässä juoksussa marginaaliset vastarinnan keinot perivät voiton. Näin sopii tietysti toivoa, eikä Fisksen sitoutumista asiaansa voi epäillä. Mutta lähellä on myös ajatus, että vallan käsitteen ulottaminen tällaisiin ääriin on ei palvele Fisksen itsensä ajamaa asiaa.

Risto Kunelius

Kenen juttuja luet?

LUOSTARINEN, Heikki: Mielen kersantit. Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa. Hanki ja jää, Juva 1994. 292 s.

Miten todenmukaisen kuvan tiedotusvälineet antavat tämän päivän maailmasta? Heikki Luostarisen tuoreen väitöskirjan mukaan ei kovinkaan mairittelevan. Tiedotusvälineet ja journalistit eivät yksinkertaisesti tunnu pystyvän toteuttamaan työssään kovinkaan korkeita journalistisia periaatteita. Imagonrakennus, julkisuuden hallinta ja uutismanipulaatio mylläävät entistä voimakkaammin journalistisissa lopputuoksissa erilaisten organisaatioiden panostaessa pratyöhönsä yhä suuremman osan voimavaroistaan.

Kirjan nimi viittaa journalisteihin, jotka toimivat vain ylempää tulevien ajatusten hallintayritysten toteuttajina pyrkimättä itsenäisyyteen käyttämistään lähteistä. Julkisuuden hallinnassa kyse on siis journalismin sisällä käytävästä sodasta, joka ei näy ulospäin kovinkaan herkästi. Edes käytännön työtään tekevät journal-